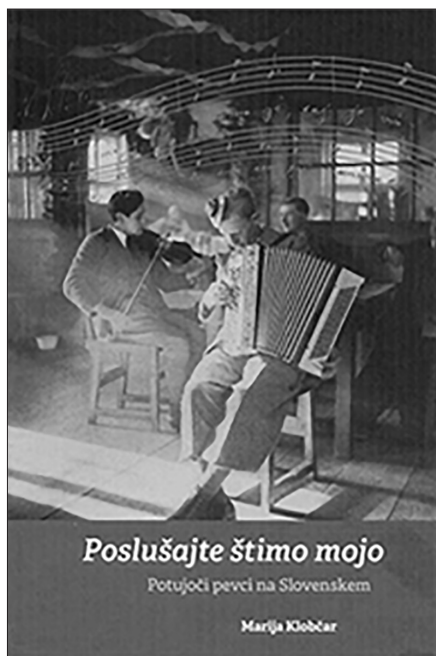

MARIJA KLOBČAR: Poslušajte štimo moja. Potujoči pevci na Slovenskem.

Založba ZRC SAZU (Zbirka Folkloristika), Ljubljana 2020, 353 str.

Slovenska slovstvena folkloristika se v zadnjem času loteva nekaterih vprašanj, ki so bila v preteklosti nekoliko odrinjena na rob ali pa se ji niso zdela dovolj pomembna. Eno takih je bilo vprašanje potujočih pevcev, njihovih repertoarjev in vplivov na ljudsko pesništvo. Zdaj se je tega vprašanja z vso skrbnostjo in metodološko lucidnostjo lotila dr. Marija Klobčič v obsežni monografiji *Poslušajte štimo moja: Potujoči pevci na Slovenskem*, v kateri raziše »včerajšnje popevke« (Bausinger) in njihov morebitni vstop v tradicijsko ljudsko pesništvo na Slovenskem. V monografiji je zajet čas od srednjega veka vse do druge polovice 20. stoletja, pri čemer nosilce raznovrstnega pesemskega izročila poveže z njihovim socialnim okoljem. Prav ta izhodiščna točka je avtorici pokazala, da so bili potujoči pevci posredniki med različnimi socialnimi skupinami. Avtorica je s tem razširila romantično pojmovanje ljudskega.

Knjiga poleg metodološkega uvoda prinaša 12 poglavij; naj jih tu le naštejemo: Od igrcev do viteške ustvarjalnosti;

Vloga pesemskega obveščanja ob uveljavitvi tiska; Pesmi in petje kot kateheza; Pesemsko obveščanje in odnos do oblasti; Vloga letakov in drugih drobnih tiskov pri širjenju pesemskih izročil; Časopisi in spreminjanje prometa in komunikacij; Ohranjanje obveščanja s pesmijo v času tiska; Nosilci pesemskega sporočanja in njihovi prostori. V tem poglavju avtorica predstavi sejmarske pevce, potujoče rokodelce in prodajalce, pa igrce in bukovnike ter godce, berače, slepe pevce in Rome. Sledijo še poglavja: Študentje in šolmoštri med potujočimi pevci; Radijsko obveščanje in izročilo potujočih pevcev.

V komparativni analizi, s katero avtorica poseže na širše evropsko območje in prikaže tamkajšnje stanje, se še bolj jasno pokažejo procesi na Slovenskem. Izkaže se, da smo tudi pri nas imeli pevce in godce, ki so muzicirali tudi za denar, od njih pa so poslušalci sprejemali repertoar in ga pogosto vključevali v svoj pevski program in tudi s temi prevzetimi pesmimi oblikovali svojo tradicijo. Tega se je zavedal že Karel Štrekelj, ki pa je v svoji viziji ljudskega takšne pesmi odklanjal, bodisi zaradi njihovega izvora bodisi zaradi poetike. Da so bile tuje, a že podomačene pesmi precej pogoste v našem ljudskem pesništvu, se je zavedal tudi Slomšek, ki pa jih je nadomeščal s svojim pesnikovanjem v »ljudskem duhu«.

Že v 70. letih 20. stoletja je Rolf Breidnich opozoril, da je pesmi z letakov treba na novo ovrednotiti, in s tem revitaliziral Bausingerjevo tezo, da so ljudske pesmi včerajšnje popevke.

Za nas so raziskave potujočih pevcev in njihovega raznolikega repertoarja še toliko bolj pomembne, ker je marsikatera tovrstna pesem močno usidrana v slovensko ljudsko pesništvo, tudi v pripovedne pesmi, ki veljajo za nekakšen reprezentativni vzorec slovenske ljudske pesemske ustvarjalnosti. Zato

Marija Klobčar natančno analizira in opozarja na tiste zgodovinske, junaške idr. pripovedne pesmi v naši tradiciji, ki imajo širše evropsko ozadje. Tega pa so prinesli potujoči pevci. Prav pri nekaterih naših pripovednih pesmi bo treba nekoliko korigirati ne le folkloristično, ampak tudi zgodovinsko stroko.

Eno izmed pobud za nastanek te knjige je Mariji Klobčar dal časopisni članek iz 19. stoletja o bavarskem sejmarskem pevcu Pulsu. Ta je pel pri nas v slovenščini in je pesmi tudi tiskal in jih prodajal. Zato se je avtorica odločila, da raziše vse podobne primere od minezengerjev do najnovejših časov. Vedno so se skozi stoletja pojavljali nadarjeni posamezniki – igraci, godci, koroški bukovniki, študentje, organisti, šolniki, ki so s pesmimi ustvarjali nove prostore. Poleg novičarskih, plakatarskih in novelističnih pesmi se je tradicionalno ljudsko pesništvo odprlo še veselim študentskim pesmim o vinu in ljubezni, z njimi pa so v tradicionalno ljudsko poetiko vstopile nove verzne oblike, kot npr. vagantski verz. V deželnih jezikih pa so se med ljudmi širile še o različnih vojnah, vojaških spopadih, različnih nevarnostih in nesrečah pa tudi nabožne pesmi. Pesmi in godci so prinašali vedno nove pesmi, za njihovo širjenje pa so skrbele ljudske pevke. Slovensko ljudsko pesemsko izročilo je bilo odprto tudi za zgodbe o različnih prestopnikih. Na Štajerskem so nastajali moritati, ti pa so ponarodevali in postali del »klasičnega« ljudskega pesništva. Pevci in godci so radi prepevali še zabavljive pesmi o zakonu ter pesmi z družbenopolitično problematiko, ki so bile največkrat prinesene od drugod. Prostor za petje in glasbo ni bil omejen zgolj na vaške gostilne, ampak tudi na mestne. Vse do druge svetovne vojne so bile v Ljubljani znane potujoče pevke, t. i. *hauzerarce*. Nekatere pripovedne pesmi s senzacionalistično vsebino in parodije

* Marko Terseglav, dr. literarnih ved, upokojeni znanstveni svetnik; marko.terseglav@gmail.com.

so na svojih poteh širili rokodelci, obrtniki in prodajalci. Šlo je za posebne vrste »marketinga«, saj so s pesmimi privabljali kupce. Prenašalci pesemskega izročila so bili tudi berači in invalidi. Ti so v zameno za darove in denar prepevali predvsem nabožne pesmi in molitve. Ta skupina ni prinašala kakšnih pesemskih in poetoloških novosti, ampak

se je opirala na tradicijsko izročilo. Precej pesemskega gradiva najrazličnejših socialnih skupin je zaradi priljubljenosti začelo ponarodevati in je postalo del ljudskega pesništva. Z natančno podprtimi dokazi o potujočih pevcih na Slovenskem je Marija Klobčar odprla (in zaprla) vprašanje o nosilcih ljudskega pesemskega izročila

in razširila razumevanje o ustvarjalcih, s tem pa razširila socialni krog ustvarjalcev pesmi, ki so s ponarodelostjo oz. s folklorizacijo dobile vlogo ljudskega izročila.

V slovenski slovstveni (pesemski) folkloristiki bo monografija Marije Klobčar zagotovo zapisana kot eno temeljnih del.

JELKA PIŠKURIĆ: »Bili nekoč so lepi časi«: Vsakdanjik v Ljubljani in okolici v času socializma.

Inštitut za novejšo zgodovino: Študijski center za narodno spravo (zbirka Razpoznavanja/Recognitions; 39), Ljubljana 2019, 423 str.

Monografija Jelke Piškurić *»Bili nekoč so lepi časi«: Vsakdanjik v Ljubljani in okolici v času socializma* je v metodološkem pogledu novost v slovenskem zgodovinopisju. Je prvi kompleksnejši poskus predstavitve vsakdanjega življenja v socializmu na podlagi ustne zgodovine, ki pomembno dopolnjuje podhranjene etnološke in antropološke raziskave tega obdobja.

Knjiga, naslovljena s citatom iz Agropopove Himne mladosti, ki konotira

tudi sicer pogost pogled na preteklost, z domiselnimi naslovi poglavij in ilustrativnim fotografskim gradivom prikaže paleto odtenkov življenja v občini Ljubljana Vič-Rudnik. Avtorica sledi spremembam načina življenja tako v urbanem kot ruralnem delu občine in dinamiki procesov, ki so se iz mesta širili na podeželje.

V poglavju *Pristopi k razumevanju življenja v socializmu* je podan teoretski premislek o izboru ustnih virov kot osrednjih virov za razumevanje vsakdanjega življenja in delovanja posameznikov v času socializma. Kljub temu da je spominjanje vedno priklic zgodbe preteklosti v sedanost in kot tako zaznamovano s številnimi sodobnimi dejavniki, so ustni viri ključni za razumevanje vsakdanjega življenja ter analizo strategij in praks sogovornikov. Pričevanja sogovornikov avtorica uokvirja in vzporeja z diskurzi v občinskih glasilih, s statističnimi podatki in z ugotovitvami drugih študij obravnavanega obdobja.

Čas socializma, ki je še vedno prisoten tako v kolektivnem kot v individualnem spominu, vpliva tudi »na pozicioniranje posameznikov v današnjem času« (29). Zato se Jelka Piškurić v poglavju *Ne bom pozabil na stare čase* posveti dejavnikom, ki pomembno vplivajo na današnje spomine na

socialistično obdobje. Subjektivni in družinski spomin, predvsem izkušnja družine med drugo svetovno vojno, življenjske in ekonomske okoliščine pričevalcev, tako med odraščanjem kot med terensko raziskavo, ter generacijska pripadnost so tisti ključni dejavniki, s katerimi posameznik ubeseduje svoje spomine. Na spominska pričevanja vplivata tudi strinjanje s prevladujočim javnim diskurzom ali oporekanje temu, razmišljanje o socializmu je namreč pogosto vrednostno ali politično pogojeno, zato se tudi naracije sogovornikov gibljejo med dvema poloma, zavračanjem totalitarnega sistema in nostalgijo.

V poglavju *Ljubljana in okolica v času socializma* so na podlagi življenjskih zgodb in polstrukturiranih intervjujev s 34 pripadniki treh generacij, ki jih je avtorica poimenovala vojna generacija (do 1945), *baby boom* generacija (1946–1959) in *jeans* generacija (1960–1973), prikazane izstopajoče značilnosti posameznih povojnih desetletij. Avtorica ugotavlja, da so se kot najboljši »izkazali spomini pričevalcev, ki so bili rojeni med letoma 1945 in 1960« (364), saj se dobro spominjajo dinamike sprememb. Povojni obnovi je sledil »nov veter šestdesetih let«, ki so ga na začetku desetletja zaznamovali dvig življenjskega standar-

* Marjeta Pisk, dr. interkulturnih študijev, znanstvena sodelavka, Glasbenonarodopisni inštitut ZRC SAZU; marjeta.pisk@zrc-sazu.si.